

Tarjáni Attila Imre alezredes:

A HADIKULTÚRÁK ÚJRAFOGALMAZÁSÁNAK SZÜKSÉGESSÉGE

DOI: [10.35926/HSZ.2023.2.2](https://doi.org/10.35926/HSZ.2023.2.2)

ÖSSZEFOGLALÓ: A hadikultúrák még napjainkban is a mozgáscentrikus, az anyagcentrikus és a gerilla-hadviselés kategóriákba sorolhatók. A globalizáció és a technológiai fejlődés azonban olyan változásokat eredményez, amelyekkel foglalkozni kell. A hadikultúrák továbbra is fontos szerepet töltenek be, mert általuk lehetséges az ellenfelek megértése vagy a saját hadművelleti koncepciók megtervezése. Az új irány szerint a felosztás inkább a következő lehetne: hatásalapú, destruktív vagy védekezéscentrikus hadikultúra. Az újonnan felkínált kategorizálás tehát újradefiniálja a hadikultúrákat, még ha az elemzés értékeléseken alapuló is.

KULCSSZAVAK: hadikultúrák, mozgáscentrikus, anyagcentrikus, gerilla-hadviselés, változás, globalizáció.

A SZERZŐRŐL:

Tarjáni Attila Imre alezredes, vezető referens főnök (MH Nagysándor József 51. Híradó és Vezetésbiztosító Dandár)

BEVEZETÉS

A hadtudományban jelenleg is oktatott hadikultúra témakörökben a mai napig meghatározó dr. Kovács Jenő tézise, miszerint háromféle alapvető kategória létezik: a mozgáscentrikus, az anyagcentrikus és a gerilla-hadviselés hadikultúrája.¹ A tézis megírása óta eltelt változások azonban már megkérdőjelezzik annak érvényességét, és felmerül a kérdés, hogy napjainkban beszélhetünk-e még egyáltalán ilyen jellegű hadikultúrákról.

Mivel a hadikultúra összetett fogalomként értelmezhető, amelynek van gazdasági, társadalmi és katonai szegmense is, valamint mindenféleképpen egyfajta alapkoncepcióként kezelhető, ami alapján az állam vizionálja a haderő alkalmazását, a klasszikusnak számító hadikultúra-felosztás mindenféleképpen reformra szorul. A mozgás- és az anyagcentrikus hadikultúrák közötti határvonalak elmosódtak, illetve a gerilla-hadviselés is nehezen értelmezhető egyfajta hadikultúráként, mivel általában kikényszerített helyzet hozza létre, emellett nem tudatosan tervezett és előkészített. Ez nem azt jelenti, hogy a gerilla-hadviselés ne lenne még mindig meghatározó jellegű, hanem azt, hogy a javasolt új hadikultúra-felosztásban más irányú a kategorizálása.

A technológiai fejlődés mellett talán a legmeghatározóbb változás a globalizációhoz köthető, amely teljes mértékben kihat a háború esetleges okaira, ezáltal a hadikultúrára is. A globalizáció legmarkánsabb hatása, hogy még a legerősebb kormány sem rendelkezik

¹ Kovács Jenő: Magyarország katonai stratégiája (Komplex kutatási téma) II. Kézirat, Budapest, 1995, 12–48. (A kézirat az NKE EKKL HHK Kari Könyvtárban található, raktári jelzet: II. kötet: 585/2060:1.)

elegendő forrással ahhoz, hogy a gazdaságpolitikája kitarson az ellene irányuló spekulációval vagy embargóval szemben.² Emellett a katonai szövetségek képesek elrettenteni más országokat a háborútól, vagy nemzetközi közösségként képesek olyan intézkedések elfogadására, amelyek katonailag vagy gazdaságilag kényszerítik az agresszort a háború elkerülésére vagy esetleges befejezésére.

Ennek megfelelően a háború oka már ritkábban irányul az anyagi javak megszerzésére; az identitásból gyökerező háborúk inkább a gyűlöleten alapulnak, amelyben a szándék a másik fél elpusztítása.³ Az identitásból eredő konfliktusok alapvetően két nagy okozati kategóriába sorolhatók: az első a klímaváltozás okozta, élettérrel és erőforrásokkal összefüggő nemzeti érdekek, a másik pedig a korábbi történelemből megmaradt nemzeti egységesség megtartására irányuló erő kifejtések (tehát az összeomlás elkerülése).⁴ Az ilyen jellegű lehetséges háborúk, valamint a nemzetközi szervezetek térnyerése a nemzetközi béke terén, illetve a globalizáció hatása komplexen formálják azokat az igényeket, amelyekkel a nemzetek szembesülnek hadseregük megszerzésénél.

A hadikultúrák beazonosításának jelentősége nem csökkent, hiszen általuk lehet leírni egy haderő jellegét, felépítését, felkészítését és a harc megvívására jellemző tradíciókat vagy morális motívumokat.⁵ Egy nemzet e megállapításokra alapozva építi fel a védelmét, illetve ugyanez segíthet megérteni a másik felet, például azt is, hogy az hogyan kívánja koncepcionálisan alkalmazni a haderejét.

A KORÁBBI HADIKULTÚRÁK KIALAKULÁSÁNAK ALAPJA

A bipoláris világrendben annak jellege folytán két szuperhatalom feszült egymásnak, amelyek a gazdasági, a társadalmi és a földrajzi különbségek miatt más-más jellegű hadikultúrát vallottak magukénak. Mindkettőnek azonban az alapvető célja a szemben álló fél katonai erejének megtörése volt direkt vagy indirekt jelleggel. A folyamatos evolúción átmenő nukleáris stratégia (első csapás, válaszcspás, majd a kölcsönös megsemmisítés elve)⁶ egyre csökkentette az atomfegyver alkalmazásának lehetőségét, ezáltal a konvencionális erők fejlesztése nyert teret, amelyek alkalmazási alapelvei más irányt mutattak.

A Szovjetunió hadikultúrája mozgáscentrikus volt, mivel számára a földrajzi elhelyezkedés alapján fenyegetést jelentő nyugati térség katonai erejének összeűzása biztosította volna a kívánt végállapotot. Ehhez a támadás mint katonai cél jelentette volna a politikai célok megvalósítását, melyhez a szükséges időelőny-tényező teremtette volna meg a feltételeket, hogy a szemben álló erőket a „szétcsapni, nem ütögetni” elv alapján működésképtelenné tegye.⁷ A védelem nem jelentett kedvező feltételt, mivel ebben az esetben elveszik a kezdeményezés. A mozgáscentrikus hadikultúra ellentéte – legalábbis más jellegű iránya – az anyagcentrikus,

² John Baylis et al.: Világpolitika és globalizáció. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2021, 39.

³ Samuel P. Huntington: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Európa Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019, 429.

⁴ Tarjáni Attila: Clausewitz időtállósága, avagy a paradigmaváltás árnyékában. Honvédségi Szemle, 2022/1., 148–156. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/682/672> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 01.)

⁵ Kovács: i. m. 18.

⁶ Edward Kaplan: To Kill Nations: American Strategy in the Air-Atomic Age and the Rise of Mutually Assured Destruction. Cornell University Press, 2015, 227–229. <http://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctt18kr535> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 05.)

⁷ Kovács: i. m. 24.

amely a szemben álló fél kezdeményező sikereinek megghiúsítására irányul; ezt védelemmel és a kulcsfontosságú területek birtokba vételével kívánja elérni.⁸

A mozgásalapú és az anyagi hadikultúra egy közös nevezőn alapszik, még ha a támadás és a védelem szerepe eltérő is a politikai célok megvalósítása érdekében. Mindkettő a nyugati típusú hadviselés (*Western way of war*) gyökereire támaszkodik, miszerint a hadsereg fő feladata a szemben álló fél haderejének legyőzése, amivel létrejön a Clausewitz által megfogalmazott védekezésképtelenség, ezáltal azon feltételek megteremtése, amelyek garantálják a politikai célok elérését.⁹ A modern konfliktusokat elemezve felelőtlenség lenne kijelenteni, hogy e tézis még helytálló. A világgazdaság integrációja olyan fokú, hogy egyetlen állam sem képes elszigetelni a gazdaságát a globális piacoktól, míg az esetleges gazdasági instabilitás sok ezer kilométerrel odébb is kihat a munkaerőpiacra, a termelésre, a megtakarításokra és a befektetésekre.¹⁰ Ezáltal a clausewitzi alaptézist – miszerint a „háború az erőszak alkalmazása, aminek célja, hogy az ellenfelet a saját akarataunk teljesítésére kényszerítsük”¹¹ – kibővíti az alkalmazható erőszak lehetőségeivel. A gazdaság szegmensére gyakorolt erőszak sokszor erősebb érdekérvényesítő képesség mint a katonai erőszak.

Emellett a lakosság szerepe is jelentősen megváltozott, mivel a konfliktust elszenvedőből több esetben is a konfliktus aktív résztvevője lett. Igaz, a lakosság mint a Clausewitz-féle „háromság” alappillére korábban is jelentős szerepet töltött be jellege miatt, ami a politikai vagy ideológiai támogatás megvalósulásához köthető. Ez volt az egyik alapja a második világháborúban alkalmazott „stratégiai bombázásnak”, ahol kívánt indirekt hatás volt¹² a lakosság morális megtörése, ezáltal a Clausewitz-féle „háromság” egy pillérének ledöntése. Természetesen a stratégiai bombázás önmagában több célt is szolgált, hiszen a polgári intézmények, gyárak, raktárak támadásával azt a direkt hatást is próbálták megvalósítani, hogy a szintén a „háromság” köthető potenciált is gyengítsék azzal, hogy korlátozzák a hadianyaggyártást és -ellátást, illetve a javítókapacitást is. A nemzetközi hadijog alapelveit képező megkülönböztetés, arányosság, emberiség, elővigyázatosság, a fegyverekre vonatkozó tilalom¹³ azonban a modern konfliktusokban már nehezen értelmezhető, mivel egy demokratikus ország esetében a szemben álló fél politikai célkitűzései leginkább ezeknek az elveknek a megszegésével érvényesíthetők.

A demokratikus országok politikai berendezkedése mellett az egyre dominánsabb nemzeti érzület megnyilvánulása elmosza a határvonalat a hivatásos hadsereg és a fegyveres nemzeti ellenállás között. Egy demokráciában az erőszak nehezebben képviselhető, mivel a demokratikus jelleg miatt kerüli a konfliktust, és keresi a békésebb megoldásokat. Jellemző azonban az is, hogy a szemben álló fél démonizálásával a politika képes olyan nemzeti érzületet kelteni, amellyel megteremtí a feltételeket a nemzeti ellenállás megvalósulásához. A demokratikus országokban a civil társadalom már nemcsak szemlélője a politikai eseményeknek, hanem a kormányzati berendezkedés miatt már döntéseinek befolyásolója is. A háború vállalása

⁸ Uo. 31.

⁹ Carl von Clausewitz: A háborúról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013, 25.

¹⁰ Baylis et al.: i. m. 38–39.

¹¹ Clausewitz: i. m. 39.

¹² Rutger Bregman: Emberiség – Mégis jobbakk lennénk, mint hittük? HVG Könyvek, Budapest, 2020, 14–15.

¹³ Alan Cole et al.: A művelet-végrehajtási szabályok kézikönyve. A Humanitárius Jog Nemzetközi Intézete, Sanremo, 2009, 5. <https://iihl.org/wp-content/uploads/2017/11/ROE-Hand-Book-Hungarian.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 05.)

ezekben a politikai rendszerekben ezáltal nemzeti ügy, amely a társadalmat a katonai műveletek célpontjaivá teszi.¹⁴

Mivel a modern konfliktusok okaikban és jellegükben sokrétűek, ezáltal a haderők alkalmazási koncepciójukban is széles eltéréseket mutatnak. Kijelenthető, hogy a konfliktus forrása, ezáltal az elérendő politikai cél befolyásolja a haderő alkalmazási jellegét. Az elmúlt háborúk és konfliktusok elemzésénél megállapítható, hogy maga a haderő jellege és a hadikultúra alkalmazása hasonló egy klasszikus kő-papír-olló játékra. Eszerint hiába a technológiai fölény és a jól szervezett összhaderőnemi jellegű haderő, ez még nem jelent univerzális csodafegyvert, azaz nem nyújt minden típusú hadviselés ellen alkalmazható megoldást. Az elmúlt évtizedek háborúi (terrorizmus elleni globális háború, hegyi-karabahi háború) szolgálnak példaként arra, hogy a különböző hadműveleti koncepciók nem – vagy legalábbis nem a várt mértékben – hozták meg a sikereket, mert az ország a szerint a hadikultúra szerint kívánja alkalmazni a hadseregét, amely alapján felépítette. Ez nem azt jelenti, hogy nincs a szemben álló fél képességeihez igazított rugalmasság, hanem hogy az adott kultúrára felfűzött technológiai erőforrások és az erkölcsi-morális alapot képező nemzeti öntudat (ahogyan harcolunk) korlátozza a lehetőségeket.

Amennyiben elfogadjuk, hogy a nyugati típusú hadviselés veszít dominanciájából, illetve figyelembe vesszük az adott ország világrendben elhelyezkedő státuszát, valamint a globalizáció hatásait, úgy már nem beszélhetünk a klasszikus értelemben vett mozgás- és anyagcentrikus, illetve gerillatípusú hadikultúrákról. A jelenlegi tendenciák leginkább egy újfajta hadikultúra-felosztás felé mutatnak, amely alapján lehet *hatásalapú*, *destruktív* és *védelemcentrikus*. A tézis megállapításához a Geraszimov-doktrínaként¹⁵ elhíresült orosz elveket, a multitér-műveletek (Multi-Domain Operations – MDO) elnevezésű amerikai koncepciót és a jelenlegi globális trendeket vettem alapul.

HATÁSALAPÚ HADIKULTÚRA

Az erőkitetésre alapozott haderő képes a nemzeti érdek érvényesítésére az országhatáron kívül is.¹⁶ Azt az érdekérvényesítést azonban képes direkt vagy indirekt módon elérni. Ennek a hadikultúrának lételeme a technológiai fölény és a globális bevetettség lehetősége. A „sebesség” és a „távolság”¹⁷ fontosságát figyelembe véve a katonai erő akkor tudja kihasználni az előnyét, ha megfelelő időben megfelelő csapástávolságra van, tehát képes összhaderőnemi képességeket felvonultatni és állomásoztatni, illetve képes stratégiai hatás generálására több hadszíntéri képességgel, rövid időn belül, a világ bármely részén. A hatásalapú hadikultúra nem csupán a háború megnyerésére, hanem annak elrettentésére is szolgál. Ennek megfelelően az erőkitetés alapvetően egy konfliktus elkezdésének vagy eszkalálódásának megakadályozására, esetleg egy megkezdett konfliktus abbahagyására

¹⁴ Mary Kaldor: *New and Old Wars: Organized Violence in Global Era*. Polity, Cambridge, 2001, 31.

¹⁵ Valery Gerasimov's 2018 presentation to the General Staff Academy, *Thoughts on the Future Military Conflict – March 2018*. Translated by Dr. Harold Orenstein. *Military Review*, 01–02. 2019. <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/Jan-Feb-2019/Gerasimov-Future/> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 01.)

¹⁶ Gazdag Ferenc – Remek Éva: *A biztonsági tanulmányok alapjai*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 206.

¹⁷ Michael T. Klare: *An Arms Race in Speed: Hypersonic Weapons and the Changing Calculus of Battle*. Arms Control Association, 06. 2019. <https://www.armscontrol.org/act/2019-06/features/arms-race-speed-hypersonic-weapons-changing-calculus-battle> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 05.)

irányuló kényszerítésre fókuszál. Amennyiben a kényszerítés vagy elrettentés sikertelen, akkor kezdődik a direkt, azaz a katonai erő tényleges műveleti alkalmazása.¹⁸

Amennyiben direkt módon kívánja megvalósítani, úgy az elsődleges cél még mindig a nyugati hadviselés alapjait helyezi a középpontba, azaz a hadsereg fő célja a szemben álló haderő legyőzése. Ebben a hatásalapú hadikultúrában a védelem ugyanolyan fontos szerepet tölt be, mint a támadás. Ha a műveleti tempó vagy a kihívás megengedi, akkor maradnak a korábbi anyagcentrikus kultúra jellemvonásai, tehát nem a területek birtokba vétele, hanem inkább a kezdeményező ellenség sikereinek megghiúsítása.¹⁹ A hatásalapú jelleg azonban megköveteli a hatásgenerálást a szemben álló fél stratégiai képességei ellen az összes hadszíntéren (*domain*). A katonai cél a szemben álló fél képességeinek lefejezése vagy térnyerésének megakadályozása, ezáltal kedvező feltételek kialakítása a politikai célok megvalósításához. A haderő szervezetében meghatározó az összhaderőnemiség, a térben és időben szinkronizált csapások, amelyek együttes alkalmazása alkotja a kívánt hatásokat.²⁰

Bár a jelenlegi tendenciákban divatosnak számító küldetésorientált vezetés az alkalmazott vezetési mód, a technológiai fejlődésnek köszönhetően a közeljövőben várható, hogy a hatásalapú hadikultúra kikényszeríti a szigorúan centralizált vezetést. Ennek oka, hogy a különböző hadszíntéri hatások szinkronizált kihasználása, a bonyolult manőverek (csapat-, kiber- és tűzmanőverek) koordinálása, illetve a szemben álló fél hatásai ellen szervezett védelem folyamatossága megkövetel egy olyan centralizált vezetést, ahol a küldetésorientált vezetés alap gondolatát jelentő kezdeményezés, illetve a szükségtelen kockázat vállalása katasztrofális következményekkel járhat. A jelenleg is fejlesztés alatt álló harcvezető szoftverek gyakorlatilag tudat alatt erre inspirálnak, hiszen lehetőséget biztosítanak arra, hogy a helyzetfelismerés és a legmegfelelőbb válaszlépés valós időben elérhető legyen.

Mivel a hatásalapú hadikultúra a nyugati hadviselési normákat követi, az ellenséggel szembeni erkölcsi-morális magatartás normái követik a klasszikus értékeket, tehát a hadsereg a szemben álló haderővel harcol – a nemzetközi hadijog és elvek betartásával. Az ilyen típusú haderő jellegében inkább Huntington objektív kontroll²¹ típusú haderejéhez közelít, azaz a hadsereg politikailag független, professzionális önkéntes haderő, amely a politika által megfogalmazott célok megvalósításáért küzd. A szervezett rendfokozati állománykategóriák a döntéshozatalt és a döntés-előkészítést, illetve a harcvezetést hivatottak kiszolgálni.

DESTRUKTÍV HADIKULTÚRA

A destruktív hadikultúra jellegében abban különbözik leginkább a hatásalapútól, hogy konfliktus esetén a haderő nem alapvető eszköz a politikai cél megvalósításához, hanem inkább egy indirekt támogatója annak. A cél nem a szemben álló fél legyőzése, hanem inkább egy olyan helyzet, amelyben a szemben álló fél teljes területén folytatott katonai műveletek

¹⁸ Tami Davis Biddle: Coercion Theory: A Basic Introduction for Practitioners. Texas National Security Review, 04. 03. 2020. <https://tnsr.org/2020/02/coercion-theory-a-basic-introduction-for-practitioners/> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 05.)

¹⁹ Kovács: i. m. 31.

²⁰ David G. Perkins: Multi-Domain Battle: Driving Change to win in the future. Military Review, 07–08. 2017. <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/July-August-2017/Perkins-Multi-Domain-Battle/> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 05.)

²¹ Gazdag–Remek: i. m. 160–168.

pusztítása kedvező feltételeket teremt a gazdasági, információs és diplomáciai térnyeréshez, ezáltal a politikai célok megvalósításához.

A haderő alkalmazásában kihasználja a stratégiai, a hadműveleti és a taktikai csapás képességét annak érdekében, hogy olyan jellegű pusztítást legyen képes véghezvinni a szemben álló fél haderejében, a létszükségleti civil infrastruktúrában, az ország gazdaságában, hogy bár katonailag a szemben álló felet nem semmisíti meg, a kialakult destabilizált helyzet kedvezzen a politikai cél elérésének. A clausewitzi védekezésképtelenséget – amit a korábbi háborúk a katonai erő szétzúzásával értek el – felváltja az a kényszerhelyzet, amikor az infrastruktúrában és a gazdaságban történő pusztítás következtében kialakul a működésképtelenség, vagyis az adott ország kiszolgáltatottá válik a világgazdaságban, ezáltal nem képes teljes mértékben az önrendelkezésre, illetve az önsegélyezésre.

A destruktív hadikultúra nyomokban összhaderőnemi, de korántsem rendelkezik olyan szinkronizált együttműködéssel, mint a hatásalapú. Ennek oka, hogy a különböző hatások célja nem a saját csapatok védelme és a manőverszabadság biztosítása, hanem a pusztítás és a zűrzavar maximalizálása. A csapatok mozgás- és manőverszabadsága azáltal valósul meg, hogy olyan pusztítás és zűrzavar jön létre a kritikus infrastruktúrákban, illetve a civil objektumokban, hogy a helyi ellenálló reguláris haderőt leköti azok védelme és támogatása.

A saját csapatok szervezeti felépítése követi a korábbi mozgáscentrikus kultúra jellemzőit, ennek az oka azonban a megtévesztés, a társadalmi berendezkedés és a vezetési alapelveket magukban foglaló irányelvek. A megtévesztés – avagy „maszkirovka”²² – fontos eleme, hogy olyan nem valós képességeket párosít különböző haditechnikai eszközökhöz, hogy azzal globális szinten fegyverkezési versenyt gerjeszt, másrésztől rákényszeríti a szemben álló felet olyan műveleti koncepciókra, amelyek e nem valós képességek elleni védekezésen alapulnak. A fegyverkezési verseny generálásának lényege, hogy a hatásalapú hadikultúra olyan erőforrásokat használjon fel a technológiai fölény megtartására, hogy azzal veszélyezteti az összhaderőnemiség más eszközeinek beszerzését.

Mivel a destruktív hadikultúra alapvetően a politikai célok indirekt támogatója, ezért a Huntington-féle objektív kontroll nem működőképes, helyette inkább a Janowitz-féle szubjektív kontroll érvényesül.²³ Emiatt a katonai vezetők nem mentesek a politikától, hanem részei annak, így a rendszer fenntartja a képességet a katonai tanácsadás – és az általa történő megvalósítás – biztosítására az indirekt hatások kihasználása érdekében. Ezen belül a szervezet még technikai szakemberekkel és heurisztikus taktikai vezetőkkel rendelkezik. A katonai szolgálat jellegében fennmarad a sorkatonaság, mivel a politikai elkötelezettség miatt nem lehetne ekkora professzionális haderőt toborozni, illetve az alapkonceptió olyan áldozatot követel meg a haderőtől, amit egyszerűbb ilyen megoldással biztosítani. A vezetés rendjében a tisztké a döntő szerep, az altisztek gyakorlatilag a fegyverrendszerek fő kezelői. Jellemző azonban a küldetésorientált vezetés, azaz a hadszíntéri parancsnokok döntenek a helyszínen kialakuló szituációnak megfelelően annak érdekében, hogy a kívánt hatás stratégiai szinten érvényesüljön.

A destruktív hadikultúra csak részben követi az ellenséggel szembeni erkölcsi-morális magatartás normáit, hiszen a cél szentesíti az eszközt. A szemben álló fél megsemmisítése mellett kiemelt fontosságúak a civil lakosságon és a gazdasági infrastruktúrán elérendő

²² A maszkirovka (oroszul: маскировка, szó szerint „álcázás”) a 20. század elejétől használt orosz–szovjet katonai doktrína, amelyben benne foglaltatik mindenfajta megtévesztő tevékenység a fizikai álcázástól a félrevezetésig.

²³ Gazdag–Remek: i. m. 160–168.

hatások akkor is, ha a túlkapasok csak erősítik a nemzeti érzületet és fokozzák az ellenállást. Ezért a cél ritkán egy ország elfoglalása, mintsem inkább egy ideiglenes megszállás annak érdekében, hogy olyan politikai válságot okozzon, amellyel kiszakíthat egy adott területi részt vagy ellehetetlenítheti a védekező ország működését. A destruktív hadikultúra azonban úgy érvényesíti a politikai célokat, ahogy a kialakult működésképtelenség eredményezi a további érdekérvényesítést. Természetesen az alkalmazott erőszak nem feltétlenül katonai jellegű. Ha a hadviselés célja a pszichológiai megtörés, a nemzetközi jog kijátszása, illetve a közvélemény olyan jellegű erőszakos befolyásolása, hogy az belpolitikai válságot okozzon, akkor az szintén destruktív hadikultúráként értelmezhető.²⁴

VÉDELEMCENTRIKUS HADIKULTÚRA

A harmadik és talán legelterjedtebb a védelemcentrikus hadikultúra. Ennek a hadikultúrának meghatározó alapelve, hogy semmilyen körülmények között nem törekszik erőketítésre, azaz nem törekszik nemzeti érdekérvényesítésre katonai erővel az állam határain kívül. A nemzetek önszegélyezési joga – ami a realista elmélet alapján azt jelenti, hogy az államnak gondoskodnia kell saját védelméről²⁵ – meghatározza minden állam számára egy adott fő irányúnak tekinthető koncepció kialakítását. A gyakorlatban minden nemzet egyoldalúan (saját katonai erővel), többoldalúan (egy szövetségi rendszerhez történő csatlakozással), illetve tömegpusztító fegyverek birtoklásával²⁶ igyekezik az önszegélyezést megvalósítani. A kanti háromszöggént elterjedt elv alapján azonban a gazdasági interdependencia (kölsönös függőség), a demokrácia jellege és a nemzetközi szervezetek léte békésebb hatást gerjeszt. Eszerint a nemzetközi béke stabilabb, a nemzetek igyekeznek saját gazdasági helyzetüknek és a földrajzi vagy a regionális stabilitásnak megfelelően a legoptimálisabb koncepcióra törekedni.²⁷ A szükségtelenül nagy méretű haderő – vagy a nemzet gazdaságához nem igazítható más hadikultúra – nem csupán túlterheli a nemzet gazdaságát, hanem egyben olyan biztonsági dilemmához²⁸ vezethet, amely megindít egy szükségtelen fegyverkezési versenyt, illetve olyan feszültséget teremthet, ahol a fegyveres konfliktus elkerülhetetlen következménnyé válhat.

A védelemcentrikus hadikultúra alapelve (a megnevezéséből is adódóan) a nemzet túlélésének garantálása, az ellenséges támadások passzív kivárása,²⁹ ami akár még ideiglenes területfeladással is járhat. Az elv lényege, hogy az áldozat, amit az ellenfélnek meg kellene hoznia a siker érdekében, veszteségesebb legyen, mint amennyire nyereséges,³⁰ azaz a védelemcentrikus hadikultúra célja, hogy olyan koncepciót alkosson, amely hosszú távon garantálja a szemben álló fél sikertelenségét. Ezáltal a védelemcentrikus hadikultúra megvalósulásának módja a *szövetségi védelemre alapozás*, vagy *nemzeti ellenállás kiépítése*, vagy a *kettő kombinációja*.

²⁴ P. W. Singer – Emerson T. Brooking: LikeWar: The weaponization of Social Media. An Eamon Dolan Book, Mariner Books, Houghton Mifflin Harcourt, Boston, New York, 2018, 184.

²⁵ Baylis: i. m. 168–169.

²⁶ Gazdag–Remek: i. m. 68.

²⁷ Bruce M. Russett – John R. Oneal: Triangulating Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations. W. W. Norton, 2001.

²⁸ Gazdag–Remek: i. m. 14.

²⁹ Clausewitz: i. m. 63.

³⁰ Uo. 77.

A nemzet alapozhat a nemzeti ellenállásra, amennyiben a nacionalizmus vagy a hazafiaság elve olyan társadalmi szinten van, hogy képes ezt megvalósítani. Tény, hogy a nemzeti érzület kialakulhat a konfliktusküszöb határán is, amikor a nemzet túlélése már direkt fenyegetés alatt áll, felelőtlenség lenne azonban erre alapozni egy tervezett védelmi koncepciót, ha a „békeidőszakban” az alapvető társadalmi érzületek nem állnak rendelkezésre.

A nemzeti ellenállásra alapozott védelemcentrikus hadikultúra alapelve, hogy a nemzet kész fegyvert fogni az ország védelmében, ami nem korlátozható a sorkatonaság bevezetésére. Ehelyett egyfajta gerilla-hadviselés jellegre történő átállást jelent, annyi különbséggel, hogy a társadalmi támogatás nem anyagi és nem csupán morális, hanem kifejezetten harci jellegű. Az ilyen védelmi koncepció kialakításához igen jelentős anyagi készletképzésre van szükség békeidőben, hogy megyei vagy járási szinten is megvalósuljon az ellenállási képesség. Az ilyen típusú koncepció azzal a kockázattal jár, hogy az erőforrások korlátozottsága miatt a professzionális haderő képességei szenvednek csorbát, azaz a szövetségi védelemhez szükséges modern képességek kialakítása és fenntartása nem valósulhat meg. A professzionális haderő fő feladatai ebben a jellegben a minimális időnyerés, illetve a szerveződő lakossági ellenállás felkészítése és vezetése.

A probléma abból adódik, hogy a modern társadalom folyamatos változásban van, illetve gyakorlatilag forradalmi változás küszöbén áll. A meghatározó társadalmi értékek között a szolgálat, illetve a hazáért hozott áldozat folyamatosan háttérbe szorul, az állampolgári kötelezettség kimerül az adók befizetésében, a nemzet védelme pedig egyfajta „fizetett szolgáltatásként” van kezelve. Ezért a nem direkt fenyegetésben élő országok igyekeznek újjáépíteni a nemzeti öntudatot, ebben az esetben azonban a nemzeti ellenállást inkább csak támogató, mintsem fő erő kifejtésként lehet tervezni egy országvédelmi koncepcióban.

A korlátozott erőforrásokkal gazdálkodó nemzet dönthet arról, hogy a szövetségi védelmet választja, ehhez azonban szükséges olyan professzionális haderő felállítása, amely egyrésztől (legalábbis elméletben) tudja garantálni a haza védelmét a szövetséges erők beérkezéséig, illetve olyan képességet foglal magában, amely a szövetségi haderő integrálható része lehet. Tehát kötött struktúrák, alaprendszereiben interoperábilis, azaz alkalmazható más nemzetekkel együtt is mind támadó, mind védelmi feladatokban. A szövetségi igényeknek megfelelő, modernnek számító egység vagy alegység felállítása, illetve rendszerben tartása költséges, emiatt az erőforrások ritkán támogatják a nemzeti ellenálláshoz szükséges kritikus anyagi készletek beszerzését. Több kisebb nemzet is ebben a védelemcentrikus, azon belül pedig a szövetségi védelemre hangsúlyozott koncepcióban vizionálja a túlélés lehetőségét. Ehhez igazítja a beszerzéseket, a haderőstruktúrákat, és igyekszik a szövetség által meghatározott kritériumoknak teljesen megfelelni. A nemzeti ellenállás kiépítése másodlagos, az esetleges fennmaradó költségvetésből igyekszik készleteket képezni. A professzionális haderő szerepe ebben a koncepcióban a modern képességek teljes mértékű ismerete és alkalmazása, valamint a szövetségi doktrínáknak megfelelő felkészülés. A hozzá kapcsolódó tartalékos rendszerek általában a professzionális erő pótlására készülnek, másodlagosan pedig egyéb országvédelmi feladatokra.

A védelemcentrikus hadikultúra kombinált megvalósítása épít a nemzeti ellenállásra és a szövetségi védelemre egyaránt. Ehhez azonban olyan erőforrásokra van szükség, amelyeket általában csak gazdaságilag meghatározó ország vagy nagyhatalom képes megvalósítani, mivel a nemzeti ellenállás előkészítéséhez megközelítőleg ugyanakkora készletek szükségesek, mint ami a szövetségi védelemhez delegált modern haderő fenntartásához kell. A modern haderő fejlesztéséhez szükséges nyersanyag, technológia és a globalizált gazdaság hatásaként értelmezhető technológiai eloszlás (azaz bizonyos országok specializálódtak bizonyos

részegek gyártására) miatt jelenleg egy állam sem képes teljes mértékben önerőből megoldani a haderejének felszerelését és a hadianyag gyártását. Ezért egyetlen nemzet sem alapozhat arra, hogy önerőből valósítsa meg a haderőellátást konfliktus idején, emiatt pedig szükség van békeidőben a készletképzésre, a felhalmozott készletek karbantartására és a szavatosság megtartására, vagyis olyan léptékű erőforrás felhasználásra, amely valószínűleg a professzionális haderő rovására megy.

ÖSSZEFOGLALÁS

Összességében megállapítható, hogy a klasszikus hadikultúra-felosztás módosításra javasolt, hiszen a technológiai fejlődés folyamatosan alakítja a hadműveleti koncepciókat, a nagyhatalmak pedig jobban preferálják az akaratervényesítést a diplomáciai, a gazdasági és az információs környezetben, illetve a konfliktusok alapvető oka és jellege is változásokon megy keresztül. Mégis kijelenthető, hogy minden állam rendelkezik egyfajta vízióval, amely meghatározza a haderő alkalmazásának alapelveit, legyen szó nemzeti érdekérvényesítésről vagy egyszerűen a túlélés garantálásáról. E koncepciók kategorizálhatók hadikultúrákként, és rajtuk keresztül leírható a társadalmi berendezkedés és a hadsereg szervezete, a vezetés rendje, az ország gazdasági potenciálja és kapcsolata a nemzetközi szervezetekkel. A hadikultúrák definiálása talán még problémásabb, mint valaha, hiszen az ország védelmi stratégiájának kialakításánál ez lehet a meghatározó irányelv. Más jellegű elemzéseknél azonban – mint például egy lehetséges katonai opció megbecsülésénél – szükséges figyelembe venni, hogy minden háború egyedi. Ahogyan korábban említettem, a kö-papír-olló elv alapján nem lehet abban a hitben országvédelmi koncepciót vagy katonai erővel történő érdekérvényesítést tervezni, hogy a másik fél ne reagálna vagy alkalmazkodna az általunk alkalmazott hadikultúra jellemvonásaihoz.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Baylis, John – Smith, Steve – Owens, Patricia: *Világpolitika és globalizáció*. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2021.
- Biddle, Tami Davis: *Coercion Theory: A Basic Introduction for Practitioners*. Texas National Security Review, 04. 03. 2020. <https://tnsr.org/2020/02/coercion-theory-a-basic-introduction-for-practitioners/>; DOI: 10.26153/tsw/8864
- Bregman, Rutger: *Emberiség – Mégis jobbak lennénk, mint hittük?* HVG Könyvek, Budapest, 2020.
- Clausewitz, Carl von: *A háborúról*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.
- Cole, Alan – Drew, Phillip – McLaughlin, Rob – Mandsager, Dennis: *A művelet-végrehajtási szabályok kézikönyve*. A Humanitárius Jog Nemzetközi Intézete, Sanremo, 2009. <https://iihl.org/wp-content/uploads/2017/11/ROE-Hand-Book-Hungarian.pdf>
- Gazdag Ferenc – Remek Éva: *A biztonsági tanulmányok alapjai*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
- Huntington, Samuel P.: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Európa Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019.
- Kaldor, Mary: *New and Old Wars: Organized Violence in Global Era*. Polity, Cambridge, 2001.
- Kaplan, Edward: *To Kill Nations: American Strategy in the Air-Atomic Age and the Rise of Mutually Assured Destruction*. Cornell University Press, 2015. <http://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctt18kr535>

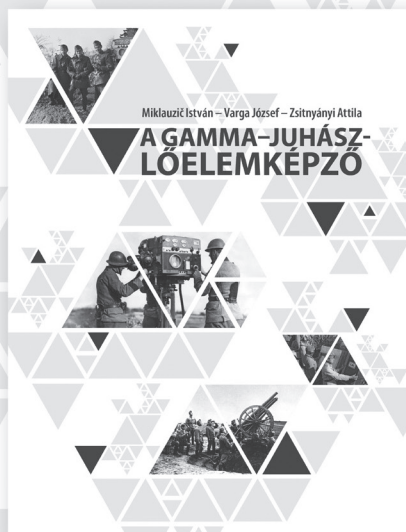
- Klare, Michael T.: *An Arms Race in Speed: Hypersonic Weapons and the Changing Calculus of Battle*. Arms Control Association, 06. 2019. <https://www.armscontrol.org/act/2019-06/features/arms-race-speed-hypersonic-weapons-changing-calculus-battle>
- Kovács Jenő: *Magyarország katonai stratégiája (Komplex kutatási téma) II. Kézirat*, Budapest, 1995, 12–48.
- Perkins, David G.: *Multi-Domain Battle: Driving Change to win in the future*. Military Review, 07–08. 2017. <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/July-August-2017/Perkins-Multi-Domain-Battle/>
- Russett, Bruce M. – Oneal, John R.: *Triangulating Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations*. W. W. Norton, 2001.
- Singer, P. W. – Brooking, Emerson T.: *LikeWar: The weaponization of Social Media*. An Eamon Dolan Book, Mariner Books, Houghton Mifflin Harcourt, Boston, New York, 2018.
- Tarjáni Attila: *Clausewitz időtállósága, avagy a paradigmaváltás árnyékában*. Honvédségi Szemle, 2022/1., 148–156. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/682/672>; DOI: 10.35926/HSZ.2022.1.11
- Valery Gerasimov's 2018 presentation to the General Staff Academy, Thoughts on the Future Military Conflict – March 2018. Translated by Dr. Harold Orenstein. Military Review, 01–02. 2019. <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/Jan-Feb-2019/Gerasimov-Future/>

A Gamma–Juhász-lőelemképző

A magyar innováció nem szükkölködik nagyszerű eredményekben.

A Gamma–Juhász-lőelemképző olyan időszakban született, amely korántsem volt ideális, mégis az alkotó energiák olyan együttállásának eredménye lett ez a készülék, amikor találkozott az alkotó elme (Juhász István, a zseniális mérnök), a hadiipari háttér (a korát megelőző Gamma és annak alkotó szellemisége) és egy páratlan találmány (Gamma–Juhász-lőelemképző), hogy örökre beírja magát a magyar haditechnikai fejlesztések történelmébe.

Szerzők: Miklauzic István, Varga József,
Zsitnyányi Attila
Megjelenés éve: 2022
kemény táblás
260 oldal

6300 Ft

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a kiadó könyv- és térkép boltjában (1024 Budapest, Filler utca 14.) vásárolható meg.